

Denne artikel blev trykt i Anglo Files i 2003 # 130. 11-25 [191]

OVERSÆTTELSENS FORANDRINGER

Andetsteds og i tidligere artikler her i bladet [Anglo Files] har Nina Bjørnson (2002; også 2002), Karen Korning Zethsen (2001) og Anne Schjoldager (2002), på forskellige måder gjort opmærksom på at disciplinen oversættelse ved faget engelsk i gymnasiet er noget problematisk i en nutidig sammenhæng.

I dette indlæg – der er provokeret af at jeg har fået opgaverne fra studentereksaminerne i 2001 i hænde – vil jeg prøve at forklare hvorfor, der kan være grund til at overveje oversættelsens rolle i gymnasiet (og for den sags skyld også på universiteterne).

Hovedproblemet er at der ikke skelnes skarpt mellem sprogindlæring og oversættelse i gymnasiet og på universitetet. De to er imidlertid i nutidens verden to helt adskilte aktiviteter: sprogindlæring er præsriptiv og regelbundet, mens oversættelse er approximativ og normalt har mange lige gyldige, men ikke nødvendigvis lige 'gode', løsninger. Materialet i fremmedsprogsundervisning har 'bare' det overordnede formål at lære det fremmede sprog (og dets kultur), mens der skal være et formål med selve det at oversætte en tekst, for uden et formål med oversættelsen er der ingen pointe i den – i det virkelige liv.

Oversættelsens typer

Den ældste type oversættelse er tolkning, og det ville have været lykkeligt hvis teoridannelse og overvejelser om 'oversættelse' havde taget udgangspunkt i den mundtlige overførsel fra et sprog til et andet. Tolkning har altid været meget bredtspektret - f. eks. fra at tolken gengav en lille meningsenhed til en længere svada og fra brandtaler til forhandlinger mellem to parter. Den har eksisteret allerede fra dengang sprogene blev forskellige, og mange af de former den har, er først nu langsomt ved at blive klarlagt og defineret i debatten om oversættelse. Den ældste dokumentation af tolkning findes i ægyptiske hieroglyffer og relieffer, hvor tolken er en lille (dvs. ubetydelig) person der står mellem potentater.

Skriftlig oversættelse er formentlig kommet til verden omkring samme tidspunkt som de første skriftsprog, dvs. for måske 5-7000 år siden, altså meget senere end tolkning. Det er meget relevant at understrege at den forudsætter at der er ikke mindre end tre skriftkyndige personer involveret: afsender, oversætter og modtager. Dette har automatisk gjort skriftlig oversættelse til noget der normalt er blevet brugt af eliten, og på den baggrund er det egentlig ikke så underligt at næsten al tænkning om og kritik af oversættelse har været snævert rettet mod skrifter, som har haft elitær interesse: - religiøse bøger og kunstneriske frembringelser, specifikt litterære værker. Det er groft sagt først efter 1970, man i større omfang træffer på diskussioner om oversættelse af andre tekster.

Dette afspejler igen en ændring i antallet og arten af oversatte tekster: international handel og samarbejde får stigende betydning og de elitære tekster trænges i baggrunden som materiale for oversætteres daglige arbejde. Deres vigtighed for det internationale samfund og interessen for oversættelsesaktivitet bliver større. Litterær

oversættelse er en marginal beskæftigelse i nutidens samfund og udgør langt under en promille af de oversatte tekster i verden.

Til gengæld findes der oversættelse overalt i den danske hverdag: i aviser, i fjernsyn, i film, i tegneserier, brugsanvisninger og varedeklarerationer, osv.

Det sidste tiår

De vigtigste ændringer i oversættelsen inden for de sidste tiår er udbredelsen af ”maskinoversættelse” i professionelle sammenhænge, at EU-institutionerne i indførte computere for de fleste af deres ca. 4.000 oversættere (tolke osv.) og at der for kun syv år siden kom gratis oversættelsestilbud på Internettet.

Internettet

Den mest interessante faktor er Internetoversættelser som findes tilgængeligt på nettet på de fleste søgemaskiner. Man skal hæfte sig ved de kun fungerer rimeligt mellem engelsk-fransk og spansk. Forklaringen er, at det er de sprog, der er oversat mest mellem (ikke mindst i Canada!) og fordi især spanierne er flinke til at komme med feedback på systemet. Når man ved der oversættes mere end 6 millioner sider dagligt, aner man potentialet.

En demonstration. Jeg går ind på en spansk avis hjemmeside: www.elmundo.es og tager en forsidehistorie:

”Tres soldados estadounidenses y un traductor han muerto y otros dos soldados han resultado heridos en dos ataques con bombas perpetrados en Bagdad, según ha informado el ejército de EEUU. En un ataque con bomba realizado el lunes en el sur de la capital iraquí murieron dos de los soldados y otros dos sufrieron heridas, según el Comando Central del Ejército. Junto con ellos también falleció el iraquí que les hacía de traductor. Previamente, el Ejército había informado de otro ataque, ocurrido el lunes también, en el oeste de Bagdad, en el que un soldado murió y otro resultó herido. (El Mundo. 7 oktober 2003).

Jeg dumper det på ’El mundos’ tilbud om oversættelsestjeneste og får flg. resultat:

Three American soldiers and a translator have died and other two soldiers have turned out to be injured men in two attacks with bombs perpetrated in Baghdad, as has reported the army of the USA. In an assault with bomb realized on Monday in the south of the Iraqi capital two of the soldiers died and other two suffered wounds, according to the Central Command of the Army. Together with them also there died the Iraqi who they was playing the role of a translator. Before, the Army had reported of another assault, happened on Monday also, in the west of Baghdad, in which a soldier died and other one turned out to be wounded.

Mange internationalt kendte aviser som ’El mundo’ har tilsyneladende en lidt bedre version af de automatiserede oversættelser end man finder på de store søgemaskiner. Jeg bruger alene den engelske version og får på fem minutter brygget følgende sammen:

The American army has reported that three American soldiers and an interpreter died and two more soldiers were injured in two bomb attacks that took place in Baghdad. In a bomb attack on Monday in the southern part of the Iraqi capital, two soldiers died and two others were wounded according the Army Central Command. The Iraqi acting as their interpreter also died. Previously, also on Monday, the Army had reported a similar attack in the western part of Baghdad in which one soldier was killed and another one wounded.

Jeg vil påstå at det ikke er svært at give andre et indtryk af at man kan oversætte med støtte fra Internettet, især da ikke hvis man har frækheden (og indtil videre bestemte sprogekombinationer).

Andre faktorer

Andre faktorer er også ændret radikalt. Bl. andet har dansk har ændret status inden for oversættelsesverden og der er sket en ændring i såvel minoritets- som hovedsprogenes status. Her vil jeg nøjes med kort at omtale ændringer der vedrører dansk og engelsk.

Danske ændrede rolle

Indtil omkring 1990 kunne man som dansker bryste sig af at landet hørte til et af de fem mest 'oversættende' lande i verden. Det gjaldt m.h. t. absolut antal oversatte sider og antal oversatte tekster i forhold til befolkningstallet. Det er slet ikke tilfældet mere: hvis vi ligger blandt de 30 mest oversættende lande er, det højden. Det skyldes bl.a. 'globaliseringen', 'maskinoversættelse', EU's rolle m.v.

Men for at forebygge misforståelser og sætte fokus på det, der er mest relevant for læsere af dette blad: Langt over 90% af al oversættelse i Danmark er mellem dansk og engelsk. Det stemmer slet ikke med påstande om, at danskere i al almindelighed er funktionelt bilinguale med dansk og engelsk.

Engelsks stilling

I og med at arabisk ikke rigtig har ændret status, russisk er gledet i baggrunden m.h.t. initiativer, og fransk er blevet stille og roligt uddistanceret (engelsk blev hovedsproget ved EU-institutionerne omkring midten af 1990'erne), mens kinesisks stilling er lidt uklar (det er under 70 millioner kinesere der taler Hanuy (Beijingdialekten der løstagtigt betegnes mandarin)), er betydningen af at der foreligger ordentlige oversættelser til engelsk (til forhandlingsbrug), blevet klart for de forskellige nationale regeringer.

Specielt i Europa og visse oversøiske lande (f.eks. Kina) er holdningen hos brugerne af engelsk (og nu taler vi om seriøse, elitære brugere) skredet, således at bevidstheden om at engelsk snarere fungerer som et brugssprog i kommunikationen med andre ikke-indfødte engelsktalende er kommet helt op til overfladen. I langt de fleste situationer hvor der efterhånden tales engelsk på internationalt plan, er der ingen indfødte engelsktalende inden for rækkevidde.

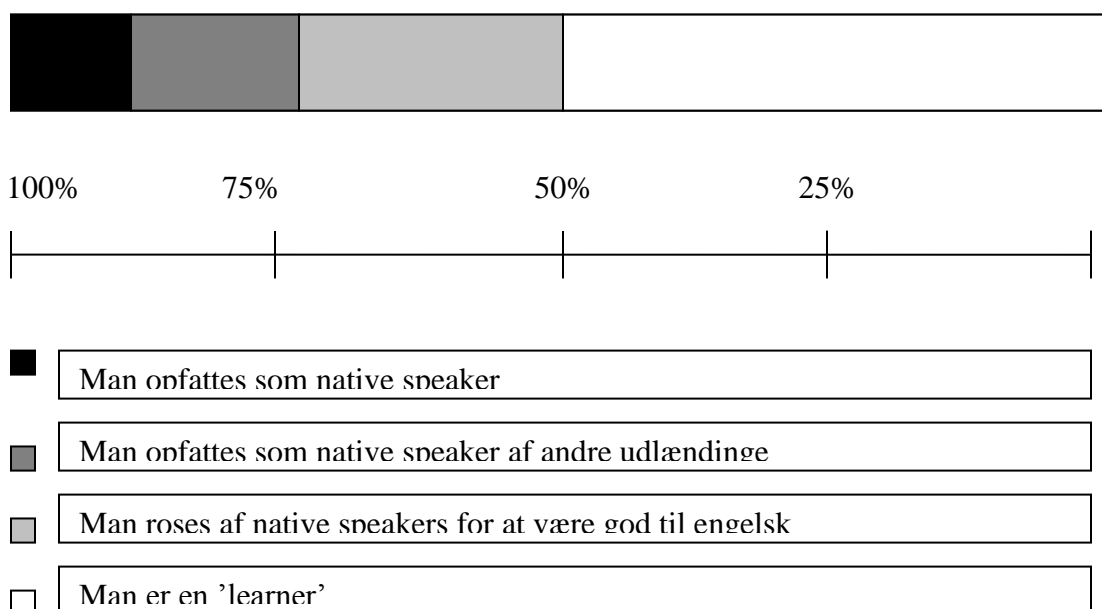
Det har vældige konsekvenser for opfattelsen af, hvad der er 'korrekt engelsk'. For at tage en, der er til at tage at føle på: det er de færreste internationale brugere, der hidser sig op over om der kommer et -s ved tredieperson singularis eller ej.

Engelsk er heller ikke så dominerende på Internettet, som mange tror: Ifølge sidste opgørelse jeg har fået, er det nu kun 40% af alle hjemmesider, der er på engelsk – den er et par år gammel, så tallet er nok lavere nu. Troen på at Internettet er en 'English only' affære skyldes det historiske faktum, at Internettet blev skabt, for at de europæiske fysikere ved det civile forskningscenter CERN i Schweiz kunne holdes orienteret om resultaterne fra forskningen i store team der kunne omfatte over 1000 personer – og det foregik på engelsk. Det er helt i tråd med at engelsk ikke længere er et sprog, der bruges til at fremme sammenholdet i et imperium og fastholde herskernes privilegier, men er et kommunikationssprog for veluddannede ligemænd.

Denne ændrede indplacering af engelsk har enorme konsekvenser for oversættelse og også sproguddannelserne. Hvis vi tager situationen fra op til 1980 frem, var idealet for engelskundervisning i Danmark og idealet for en oversætter, at man beherskede noget der kunne forveksles med Received Standard English.

Dette kan illustreres som en akse, hvor sprogindlæring i princippet er en progression gennem en akse fra højre mod venstre. Højre er udgangspunktet, det tænkte punkt 0, hvor man ikke engang aner, at fremmedsproget eksisterer. Over en række forskellige stadier, der angives i hypotetiske procenter af beherskelse, kan man så nå til en 100% beherskelse, som svarer til den en native speaker har:

Illustration 1

Tegningen er principiel og procenterne derfor arbitrære. De antyder blot grader i tilegnelsen af et fremmesprog. I de første år er det oplagt for alle, at man lærer det fremmede sprog - måske bedre eller dårligere end andre med samme udgangspunkt. Efterhånden når man til overlappende stadier, hvor man først roses af indfødte for at tale sproget godt (hvilket betyder at de kan høre, at man gør sit bedste), og måske når man til at blive anset for at være virkelig god af andre, der også lærer fremmedsproget. Det implicite mål at nå 100% beherskelse er i praksis næsten umuligt for de fleste, der begynder at lære et fremmedsprog efter den tidligste barndom. Men at det er en drøm for mange, er oplagt, og det er en selvfølge, at enhver lærer med respekt for sig selv fastholder det og er stolt af gode elever.

Men sådan som nutidens verden er skruet sammen, kan man godt sætte et meget stort spørgsmålstegn ved, om målet for engelskundervisningen for danske gymnasiaster og studerende skal være mod Received Standard British English. Mon det ikke er mere i overensstemmelse med facts, at de fleste elever skal bruge deres engelsk til at

kommunikere med andre, der ikke har engelsk som modersmål men som kommunikationssprog?

For det første skal man vide, hvad det er for noget **nationalt engelsk**, man som lærer ønsker at ens elever skal kunne:

Er det britisk engelsk?

Australsk?

Amerikansk? osv.

For det andet må vi vide hvilke **stillag, dialekter, afvigelser** osv. vores elever skal beherske, kende, eller bare forstå.

For det tredje må man have klarhed over, hvad skal **eleverne kunne dokumentere de kan** over for læreren, for at undervisningen har opfyldt sit formål.

For det fjerde må vi vide, om det er **de formelle eller kommunikative færdigheder** der nyder fremme. Det kan man så lade Undervisningsministeriet eller den enkelte lærer afgøre. Fastholdes det at eleverne skal kunne engelsk grammatik (altså de korrekte præpositioner, kunne bøje uregelmæssige verber, have korrekte kongruenser osv.), er det fint nok. Og det er lige så legitimt at insistere på, at de har fod på den kommunikative side. Men der er en meget kraftig forskel i resultaterne af de to forskellige tilgange, og dem bør eleverne være bekendt med – det er trods alt dem, der skal leve med det i deres fremtidige liv.

'Oversættelse' i engelskundervisningen og ved eksaminer

Lad det være sagt med det samme, at jeg ikke har problemer med at man bruger dansk til at checke om ens elever har forstået en engelsk tekst eller passage. Bare det ikke bliver kaldt 'oversættelse'.

Ligesom fremmedsprogsindlæring rækker ind over oversættelse (alle oversættere har lært noget om de sprog de arbejder med i deres profession – og forhåbentlig bliver de alle ved med de), rækker mange problemstillinger i oversættelse ind over fremmedsprogsindlæring, fordi de vedrører det samme: forståelse af sprog og kultur.

Det er et problem at mange opgaver, der bliver brugt i undervisningen i 'oversættelse' – både i gymnasiet og på universitet (måske nok lidt mindre af faget engelsk end andetsteds) - faktisk aldrig ville blive oversat i det virkelige liv; og selv hvis de blev det, ville udsættes for en helt anden behandling end den, de bliver skal have og bliver bedømt ud fra i oversættelsesundervisningen. Lad mig give nogle eksempler fra universitetet, så det bliver klart, at jeg ikke taler ud fra storsnudet bedreviden.

Ved en eksamen havde vi en tekst, der handlede om hvordan folk gik ned gennem Strøget i København i en demonstration.

Ganske mange studerende var ikke i tvivl, om at det de skulle oversætte det til: "Strøget, the pedestrian street in Copenhagen". Det er så rigtigt som det er sagt, bortset fra at de fik gjort Strøget til gågade mere end 100 år, før den blev det. En gengivelse, der ville være tilpasset de historiske kendsgerninger, kunne have været "Strøget, nowadays the main pedestrian street in Copenhagen".

Ved en anden eksamen havde vi en opgave, hvor der blev fortalt om en dansker der "i 1918 hjalp krigsfanger i det mægtige russiske rige". Sprogligt set var det fuldommen korrekt at gengive dette som "In 1917, he helped POWs in the powerful Russian Empire." Men enhver med historisk viden kan 'sagtens' se, at det er den rene science fiction: Rusland havde tabt verdenskrigen, og zaren var styrtet. En

indholdsmæssigt dækkende og historisk verificerbar oversættelse kunne f.eks. have været: "the vast Russian realm".

I en tredje opgave skulle de studerende oversætte en dansk turistbrochure om en lille ø, Fejø, i Smålandshavet til engelsk – en opgave der er virkelighedstro nok. Den danske tekst havde en sætning: "Øens gamle kirke ligger lige ved stranden." Den ene halvdel af eksaminanderne skrev pænt: "the old church of the island" og den anden del "the ancient church of the island." Sprogligt set er begge 'korrekte' og derfor upåklagelige. Men der er en forskel: "The old church" antyder at der er en "new church", mens "ancient" siger der er én kirke der er gammel. Fejø har faktisk kun én kirke. I det virkelige liv skal oversætterten helst være på det rene med de faktiske forhold, men i undervisningssituationen, hvor man tester gloser, er begge lige gode. Men der var andre kulturfejl, hvor man ikke må laste den studerende. For vedkommende kan se at der er et problem. Derfor må man heller ikke 'straffe' nogen, når løsningen er helt katastrofal som den eksaminand, der oversatte: "Fejoe, the small island in the Baltic Sea/the Great Belt" og gik så vidt som at fortælle censor og eksaminator at "Som dansker er jeg ikke engang klar over Fejøs nøjagtige placering. Hvordan skulle en brite så være det? Derfor denne ekstra oplysning." For den formulerede erkendelse af, at der er et problem, må opveje den pinlige kendsgerning at vedkommende tilsyneladende mener der kun er danske øer i Østersøen og Storebælt.

Der er altså problemer med at en oversættelse, der er adækvat i en given situation, kræver mere end rent sproglige evner – såsom baggrundsviden, tæft for hvor der er problemer, og viden om hvordan de kan løses.

Problemet er samtidig at det er de færreste studerende der har baggrundsviden – for da slet ikke at tale om paratviden - til at gennemskue det. De kan se, de har et reelt problem, og de har ret. Men de bliver udsat for spørgsmålet ved en eksamen, hvor de ikke har adgang til Internettet, og det er helt vanvittigt, når disciplinen, de er oppe i, kaldes 'oversættelse'. Der er ingen seriøs, professionel oversætter, der ville turde arbejde uden adgang til Internettet i ret lang tid idag. Det helt samme gør sig gældende med gymnasieelever. Min pointe er at selve det at vi har en disciplin vi kalder 'oversættelse', får mange gymnasieelever og studerende til at tro, at de godt kan oversætte. Sat lidt på spidsen er det universitetet og gymnasiet, der via deres kolporterere af at oversættelse er noget enhver idiot kan lave, medskyldige i de elendige oversættelser, som man fortsat ser.

For at pinde det klart ud: Opgaverne hos os bliver stillet ud fra en nærmere beskrevet situation, men vi siger i undervisningen at det eneste der skal 'oversættes' er sproget. At man får løsninger som anført, viser at det er vanskeligt at argumentere for at oversættelse er en entydig størrelse.

Oversættelsens retning

Fra de gode gamle dage, hvor der blev undervist i latin, har et enigt lærerkorps kunnet adskille en oversættelse fra en version. En version behøvede i princippet ikke være så god som en rigtig oversættelse. En version var et check. En oversættelse var – for engelsks vedkommende – noget man i skolen og på universitetet foretog til engelsk, mens versionen er fattig fætter, der går i modsat retning, altså fra det fine engelske (eller latinske) til det bondske danske modersmål. I de ekstreme tilfælde forholdt det sig tilmed sådan, at den tekst, eksaminander skulle oversætte til engelsk, var en oversættelse til

dansk af en engelsk original. Det gjorde det lettere for læreren at afgøre, hvem der kom tættest på det 'rigtige' svar.

Denne ulyksalige skelnen, som stadig bruges på universitetet, er dybt uprofessionel og viser en manglende forståelse for basale mekanismer i oversættelse. Globalt set forholder det sig sådan at det kun er i den engelsktalende del af verden og ved internationale organisationer som EU, NATO, og OPEC at en oversætter kan få smør på brødet ved at oversætte til sit modersmål. Selv i Tyskland og Frankrig må langt de fleste oversættere også arbejde med et (eller flere) fremmedsprog som målsprog, og ved FN gælder det for både arabere og kinesere, at de oftest må arbejde 'i begge retninger'.

Men ved at bruge de gammeldags betegnelser, giver man også et indtryk af, hvad der er fint og mindre fint, som er helt ude af trit med virkelighedens verden.

I virkelighedens verden er det groft sagt sådan, at man siger at den ideelle oversættelsesretning er ind til modersmålet, og det er også princippet i EU. Det reelle er at en oversættelse til modersmålet er mere flydende, mens en oversættelse fra modersmålet måske nok vil være mere indholdsmæssigt dækkende, men ganske ofte mangle 'elegance'.

Oversættelsens mål: kommunikation

I begyndelsen nævnte jeg at en oversættelse altid har et formål. Dette formål kan være bestemt af den, der har begået originalen (hvilket er meget sjældent – det gælder knap nok internationale politiske taler), af oversætteren (hvilket også er meget sjældent – men dog findes når en person *con amore* oversætter en tekst fra et sprog de kan til modersmålet). Sommetider kan det være modtagerne – det gælder f.eks. hvis en udlænding gerne vil have at vide, hvad der bliver sagt på dansk. Det almindeligste er, at det ikke er en person, der er direkte involveret i den umiddelbare oversættelseskommunikationskæde, der ønsker oversættelsen udført: et forlag eller et filmselskab, der vil promovere sine produkter, et firma der ønsker sine manualer oversat til mange sprog, EU, der som del af sin politiske opbygning kræver, at alle juridisk bindende tekster oversættes på samme måde som i foregående tekster med samme ordlyd og på 'samme måde til alle sprog' (hvilket er en fiktion, der holder mere vand end man kunne tro).

Sammenholder man disse sidste bemærkninger med hvad jeg hidtil har sagt om oversættelsen i den moderne verden, vil det være klart at oversættelse – god oversættelse – er uhyre parameterbefængt. Der er så utroligt mange faktorer, der vil spille ind og afgøre om en oversættelse er 'god' eller 'dårlig' i en given sammenhæng: En oversættelse om dansk skovbrug til et engelsktalende publikum er ikke god, hvis der er ret mange formelle fejl af den enkle grund at den ikke virker overbevisende; men i øvrigt er den også dårlig, ja meget værre, hvis de sproglige formalia er i orden, mens der rodes rundt i betegnelserne på træsorterne. Men læg så også mærke til følgende oversættelser uden for en græsk kirke:

Dear Sir/Madame

We kindly ask you to come into the Holly Church decently dressed.

Sehr geehrte Damen und Herren!

Wir bitten Sie gesitted gekleidet in die Kirche einzutreten.

Vous etes priés d, etre decement habilles en entrant dan l, eglise [sic]

Her har vi oversættelser, der er smaskfuld af formelle fejl men alligevel fungerer fremragende. Jeg så i hvert fald hverken halv- eller helnøgne mænd eller kvinder vandre rundt i de hellige haller.

Hvem kan oversætte?

Det essentielle i oversættelse er at der er utroligt mange parametre, der spiller ind for både den der laver den, dem der bruger den, og den der vurderer den; ydermere at hvis man gør det ud fra en forestilling om ,at det blot forudsætter et overfladisk kendskab til to sprog og en mekanisk 'sætten ord over', har man misset at oversættelse også omfatter analytiske evner (som slet ikke aktiveres i korte tekster), kulturel indsigt, og ikke mindst – et talent for at oversætte og skrive godt. Et godt talent kan forbedres noget ved undervisning, en vis kompetence kan forbedres - fra meget til lidt. Manglende talent betyder bare, at man må erkende at oversættelse ikke er ens felt og kaste sig over noget, der er mere tilfredsstillende for en selv. Det er der intet forgjort i. Jeg er f.eks. ude af stand til at spille på klaver.

Det burde være fremgået, at jeg ganske enkelt mener, at flertallet af både gymnasiets og universitetets elever faktisk ikke har de talenter der skal til for at blive gode oversættere. Derimod kan de udmærket lære at forstå, hvad forskellen er på sprogindlæring og oversættelse, og de kan sagtens lære at skelne mellem en oversættelse, der er 'god' og 'dårlig', og for den sags skyld også mellem en oversættelse der er 'god' i en sammenhæng og 'dårlig' i en anden. De kan også lære de basale forhold omkring oversættelse, så de kan forholde sig til aktiviteten som afsendere, som 'klienter' (der afgiver opgaver), og som brugere (der er forskel på hvad man vil godtage i en skønlitterær oversættelse og en informativ avisartikel).

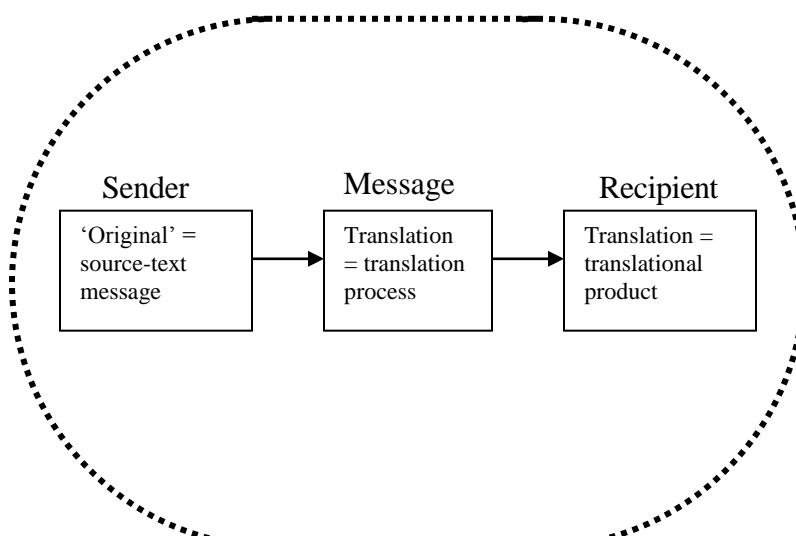
Klarhed over hvad der tales om

De fleste læsere har formentlig kunnet følge mig så vidt. Der er blevet anket over den uklarhed, der opstår, når man blander undervisningen i engelsk som fremmedsprog og som blev illustreret i akser ovenfor, sammen med oversættelse som en aktivitet i den omgivende verden. Hvor ligger problemet?

Oversættelsesfolk definerer gerne oversættelse ud fra en generel kommunikationsteoretisk model a la 'afsender-modtager/oversætter/ny afsender-modtager i andet sprog og kultur. Det er her, der sker et kiks for os alle sammen.

En illustration af oversættelse kan f. eks. se ud som følger:

Illustration 2

SOURCE
LANGUAGE &
CULTURE

TARGET
LANGUAGE &
CULTURE

*****

Denne model er faktisk også forkert, men den er brugbar for at påpege, at oversættelse som disciplin i fremmedsprogsindlæringen har andre formål. Når oversættelse bruges i undervisning som en del af fremmedsprogsindlæringen får den flg ekstra elementer hægtet på:

Dansk	Engelsk			
Forståelse af dansk	Beherskelse af stavning, ordforråd, syntaks m.v.			

Sagt på en anden måde var det i orden at man i min skoletid havde Mikkelsens latinbog der startede ”Italia terra est. Sicilia insula est”, for det var nøje afpasset til niveauet. Hvad mere var alle vidste hvad Italien og Sicilien var for noget og alle havde fået tæsket grammatik ind via engelsk, tysk, og fransk. Tiden var indstillet på fremmedsprogsundervisning. Oversættelse var noget, man forventede en cand. mag. kunne i en nødssituation, når vedkommende skulle introducere en kulturgesandt (fra British Council eller Fulbright-Kommissionen), som skulle tale om et esoterisk emne på skoler og i foreninger.

Men nutidens gymnasielever og universitetsstuderende skal fungere i en helt anden verden:

Dansk	Engelsk	I forhold til det andet sprog skal eleven
Man skal fungere på dansk		forstå hvad der siges og kunne formidle det nogenlunde på engelsk
	Eleven skal kunne klare sig på engelsk	forstå hvad der udsiges, begå sig på sproget på egen hånd. Sommetider formidle noget der udsiges på engelsk til andre danskere

Der er tale om, at danskere skal kunne begå sig inden for rammerne af deres egen kultur, og i den fremmede engelske kultur skal de klare sig inden for dens rammer. Når man lægger oversættelse oven i disse færdigheder, bliver det hele meget mere kompliceret:

Dansk	Engelsk	Eleven skal kunne
Afkode et dansk budskab	Indkode det på engelsk	Være forståelig for en dansk eksaminator og censor som afgør om dette er forståeligt for en indfødt

		engelsktalende person med (formentlig) Received Standard baggrund
	Afkode et budskab på engelsk	Indkode det på et dansk som eksaminator og censor mener er forståeligt for danskere

Oversættelse aktiverer mange nye variable i undervisningssituationen – efter min vurdering for mange. Oversættelse er i virkelighedens verden kommunikation, der bygger bro mellem sprog. Det er ikke en kontrastiv disciplin, hvor det enkelte sprogs egenart kommer til at fremstå mere klart, fordi man sætter det op mod et andet sprog. Oversættelse er en formidlingsfunktion, der kræver en dyb forståelse for kildesprogets og målsprogets natur, system, og kultur. I undervisningen burde den kun bruges til at checke forståelsen på et givet kildesprog, men rent faktisk bliver den brugt til at undersøge en beherskelse af nogle kontrastive færdigheder (eller hvad man ellers vil kalde dem), som i virkeligheden er bedøvende ligegyldige for beherskelsen af engelsk.

Det er altså brugen, jeg er uenig i. Jeg har f. eks. ingen problemer med at stille opgaver i oversættelse hvert år på universitetet, selvom jeg nok mener, der er mange uovervejede forhold omkring oversættelsesdisciplinen i gymnasiet og på universiteternes BA-niveau. På MA-niveauet er forholdene meget anderledes, fordi de studerende der kan vælge oversættelse af lyst. Det ændrer nu ikke det forhold, at de elitære og kulturelle oversættelser som er universitetsuddannedes naturlige gebet, omfangsmæssigt udgør en meget lille del af de ting der formidles inden for nutidens globale oversættelsesaktivitet. Handelshøjskolerne uddanner dygtige specialister til at være professionelle oversættere inden for industri, handel, jura osv.

En ideel løsning ville være, at gymnasiet gav slip på disciplinen som en færdighed, så gymnasieleverne ikke fik et helt fordrejet indtryk af, hvad det handler om. På BA på universiteterne kunne man give de kandidater, der ønsker det f. eks. Fordi de vil være lærere, indblik i oversættelse og færdigheder, så de ved hvad de gør, når de inddrager oversættelse. For det kan man godt gøre.

Det kan lyde lidt paradoksalt, men når der nu er blevet argumenteret så meget imod, skal det samtidig understreges at det ikke er undertegnede, der bestemmer hvordan gymnasiets og universitets undervisning skal se ud. Følgende er derfor bud på, hvad der kan gøres.

Skal oversættelsen bevares

vil jeg foreslå at

1. man i meget højere grad lader den være kreativ, således at slutproduktet kan stå for en vurdering af et hypotetisk publikum. Det indebærer to kraftige ændringer: den ene er at bindingen til at lade oversættelse checke ordforråd og syntaktisk beherskelse, bliver opgivet. Man skal heller ikke antyde, at det er finere at oversætte til engelsk end fra engelsk til dansk, og frem for noget droppe det latinske låneord 'version', der er ude af trit med virkelighedens oversættelse – og det er da godt at gymnasiet, modsat

universitetet bruger ordet 'oversættelse' i ukendt engelsk tekst ved mundtlig eksamen. At der ankes på andre måder er en anden sag.

2. altid sørger for at de tekster, der bruges, rent faktisk kan tænkes oversat - måske nok i specielle situationer – i det virkelige liv. Hvis beskrivelsen af denne specielle situation er under ti ord eller går ud over tre linier, er den enten for upræcis for bedømmerne eller utroværdig for de fleste elever og studerende.

3. at teksterne kun inddrager sproglige problemer. Det er faktisk mere vanskeligt, end de fleste umiddelbart gør sig klart. Under alle omstændigheder har en lærer ikke lov at straffe sine elever eller studerende for ikke at kende ord som 'slikke' (for at tage opgaver jeg selv har stillet) eller for ikke at vide hvem 'Gorm den Gamle' var.

4. at man gør det klart for både lærere og studerende, hvad det er for noget engelsk, man sigter mod at checke formelt og indholdsmæssigt. Sigtes der mod 'europæisk engelsk', er konsekvensen at kongruensfejl bliver mindre vigtige. Sigtes vi mod internationalt engelsk, hedder det pludselig ikke "Could you tell me where I can wash my hands?" eller "I need to go to the gents," men "Where is the toilet?" For bruger man den høviske britiske udgave fra første udsagn i den muslimske verden, føres man langt væk fra det sted man ønsker at besøge, skal jeg hilse at sige.

Men det forhold, at man skal udtrykke samme ting på forskellig måde på engelsk, afhængig af hvor man er i verden, ryster hele bedømmelsessystemet.

Er der vilje til ændringer

skal man først og fremmest holde sig 100% til ét og kun ét sprogligt system, altså enten dansk eller engelsk (herunder eventuelle regionale varianter). Dvs. at alle prøver skal være monolinguale på engelsk og holdes inden for det engelske sprogssystem.

Det åbner mulighed for at checke viden på meget mere præcise og pålidelige måder end 'oversættelse', hvor der trods alt også kan både snakkes uden om og er en vis manglende præcision i kriterierne.

Gloseforråd kan prøves ved multiple-choice spørgsmål eller cloze-tests.

Og det kan de fleste formelle ting såmænd også.

Skriftlige opgaver: eksamen og undervisning

Der er en stærk tendens til at systemet checker elevers skriftlige engelske sprogfærdighed på engelsk i forbindelse med en opgave. På Københavns Universitet er det normalt en opgave, der handler om litteratur. Det er legitimt nok, men man skal være opmærksom på at i det øjeblik, vi taler om opgaver over det helt bundne BA-niveau, er det litteratur som er udvalgt af vedkommende selv, og som derfor har stor interesse for opgaveskriveren.

Det er et træk, jeg ikke genfinder i de gymnasieopgaver, jeg har set.

Som sagt domineres nutidens tekstunivers globalt ikke af litterære tekster. Og er det ikke dansklærere, som skal tages sig af litterær analyse? Endelig må vi da vist nok erkende, at der er mange elever, hvis begejstring for litteratur kan ligge på et meget lille sted.

Når litteratur er et fikspunkt i sprogindlæring og også i megen oversættelse, hænger det da sammen med, at (a) lærere mener den er interessant (også undertegnede), (b) dens værdi ikke anfægtes på samme jordnære måde som nogle andre tekstformer, og (c) den sædvanligvis præsenterer intellektuelle udfordringer, især i kulturmøder.

Men denne formidling mellem kulturer – der er et meget vigtigt mål med fremmedsprogsundervisningen – behøver ikke være hængt op på litteratur. Man kan udmærket have opgaver som hedder:

”My impressions of Hungary” (hvis det var der klassen tog hen i 2g). ”Daily life in Denmark”, ”Social conditions” og ”Going to discoteques in Denmark” er måske ikke så forfærdeligt interessante for en lærer og en censor – men de er det måske for eleverne.

Der er heller ikke noget i vejen for at lade nørder få lov at skrive om deres interesseområde. En lærer behøver aldeles ikke have specialviden for at kunne vurdere den sproglige præstation. Man kan sagtens se, om der er formelle fejl, og om ordforrådet er varieret. Specialudtrykkene er det elevernes problem at kunne, for det er dem – ikke læreren – der skal overleve i kraft af specialviden.

I undervisningen kan man bruge gruppeopgaver til at skærpe elevernes forståelse af sproglige finesser. Hvad med at de downloader fem hjemmesider på enten dansk eller engelsk og så skal koge det sammen til én på det andet sprog. Det er da formidling og noget de fleste kan se en pointe i. Synes man det er for ambitiøst, kan man bede dem om at samle noget stof og sammenfatte det på det andet sprog (enten skriftligt eller mundtligt).

Man kan også i meget højere grad gå ind i problemstillinger om kulturforskelle. Det er i en sådan sammenhæng, at man kan gøre i hvert fald nogle elever opmærksomme på at brugen – og ikke mindst effekten - af bandeord og four-letter words er noget forskellig i en amerikansk actionfilm i et gangstermiljø, når det bruges af en indfødt i familiære sammenhænge, og når det bruges af en udlænding, der gerne vil overbevise omgivelserne med sit kendskab til engelsk. Det er pinligt at høre danskere sige ”shit” og ”fuck me” i anglofone omgivelser.

I direkte forlængelse af det kan man tage spørgsmålet om det internationale publikum op og overveje, hvordan man skal gengive visse ting. Der er en væsentlig kommunikativ forskel på at skrive ”at 16:00 hours” og ”at 4:00 p.m.” eller ”the five-hundred metre hill” over for ”the sixteen-hundred feet hill”, osv. Der er nemlig ikke tale om en forfladiget udgave af det engelske sprog, men om en hvor visse kulturspecifikke britiske og amerikanske elementer ændres til at være fællesgods.

Man kan udmærket diskutere forskellige oversættelsers kvalitet. Man kan sammenligne nogle anonymiserede fra klassen selv (selv om alle er forbløffende dårlige til at identificere ”dårlige løsninger” i oversættelser de også selv har lavet). Man kan også se nærmere på en oversat avisartikel; den kan klippes ud, mangfoldiggøres, og alle kan så lede efter ”spor af originalen”. Der er masser. Det vil give eleverne ikke bare praktisk oversættelseskritik men også større bevidsthed om dansk.

Og hvorfor ikke tage og følge udviklingen i oversættelserne som de laves helt gratis på Internettet, bare en gang hver anden måned. Det er uhyre instruktivt.

Konklusion

Som sagt er det ok med oversættelse til at checke den generelle forståelse af en tekst og i specifikke situationer også ords approksimative betydning på det andet sprog (som undersøgelse af forståelse eller af ordforråd). Specielt som noget mundtligt.

Men bortset fra disse tilfælde mener jeg ikke, at det er nogen god idé at bruge noget, man kalder ’oversættelse’ i undervisningen i engelsk. Som sagt er oversættelse i den virkelige verden parameterbefængt og svær at definere.

Hvis lærere afholdt sig fra at benytte 'oversættelse' som disciplin, ville de virke noget mere overbevisende, når de kaster sig over noget der med rette kan kaldes en dårlig oversættelse, fordi den hverken formelt er i orden (og derved ikke virker professionelt overbevisende) eller ikke gengiver originalens indhold på en adækvat måde.

Det er ikke godt for engelsks troværdighed at prøve at bilde elever ind, at man dyrker professional oversættelse. De finder hurtigt ud af, at det er mere indviklet end som så. Og det varer såmænd ikke mange år, inden de har lært, hvordan man udnytter de muligheder, der allerede nu kan anes på Internettet.

Note

Jeg vil gerne takke Nina Bjørnson for skarp og uhyre konstruktiv kritik af en tidligere udgave af artiklen.

Henvisninger

Nina Bjørnson. 2002. Tanker om kernefaglighed i engelsk. *Diskussionsoplæg 26/2*.

Schjoldager, Anne. 2002. Oversættelse i fremmedsprogsundervisningen. *Anglo Files # 123*. 65-74.

Zethsen, Karen Korning. 2002. Oversættelsesstrategier. *Anglo Files # 121*. 43-48.